

Rapport från rullstols- och barnvagnsanpassad naturguidning i Tyresö slottspark 25 augusti 2022

Martina Kiibus

Ännu en varm och solig sensommardag. De rullstolsanpassade guidningarna gör vi i samarbete med Studieförbundet som också hjälper till med marknadsföringen till exempelvis Neuroförbundet och Hjärnkraft. Tyvärr hade inte alla organisationer fått informationen om höstens guidningar i tid så det blev färre deltagare än det brukar vara. Totalt blev det 12 deltagare inklusive Lena från Studieförbundet. Fem av dem kom från Neuroförbundet, varav tre satt i rullstol eller permobil. Ingen hade varit med tidigare. Det var också en mamma med en liten pojke i barnvagn och fyra andra deltagare. Information via Neuroförbundet, program från tidigare guidningar och facebook-sidan Aktuella händelser i Tyresö.

Vi startade dels vid busshållplats Tyresö Kyrka, dels vid borggården framför slottet där jag samlade upp alla och introducerade guidningen med att bland annat berätta att den var anpassad för rullstolar och människor som har lite svårare att gå, men att vi alla kan må bra av att gå lite långsamt ibland. Att det faktiskt är lättare att ta in naturen och gå ner i varv då. Berättade om slottets historia och försökte måla upp en bild av vilken central betydelse godset hade under flera hundra år. Pekade också ut kyrkan och berättade lite om dess historia.

Rubriken på guidningen var sensommarblomster i lummig parkmiljö. På grund av den torra sensommaren så var det inte så många blommor. Dessutom hade de klippt gräsmattan på mina bästa blåklockeställen. Däremot bjöd parken på lummig grönska och välbehövlig skugga. Samt fina vyer.

Gick till en fin gammal lind, lät dem känna på de släta hjärtformade bladen. Berättade om lindens betydelse för den biologiska mångfalden, att linden var Frejas träd i den fornnordiska mytologin och att man kan göra te på blommorna. Visade frön med den lilla fallskärmen som hjälper till att sprida fröna med vinden.

Fortsatte till soluret och berättade om de latinska inskriptionerna (på svenska) på sockeln. Nämligen "Jag räknar de ljusa timmarna blott men däremellan flyr oersättlig tid".

Dagens första sensommarblomma var Natt och dag. Visade de lila högbladen som fungerar som reklamskyltar för att locka humlorna till de gula blommorna.

Fortsatte till en grovstammig gammal ek. Pratade om dess betydelse för den biologiska mångfalden och att man hittar mest grovstammiga ekar på gammal adlig eller statlig mark. Som till exempel slottsparken. Mitt emot eken står en fin gammal lärk. Lät deltagarna känna på de mjuka barren, som saknar de övriga barrträdens skyddande vaxskikt och därför inte har samma skydd mot uttorkning, vilket är förklaringen till att lärk faller sina barr på hösten.

Både eken och linden är exempel på ädla = sydliga lövträd som det finns gott om i slottsparken. Nästa lövträd var en hästkastanj, med sina stora fem- eller sjutaliga blad och lätt spruckna bark. Till skillnad från den äkta kastanjen är hästkastanjens frukter inte ätliga, snarare giftiga. Men kastanjerna har använts som hästfoder. Det är också förklaringen till att hästkastanjen aldrig lyckades ta sig norrut efter de senaste istiderna. I början av kvartär, dvs för 2,5 miljoner år sedan var hästkastanjen vanlig i stora delar av Europa, men under istiderna fanns den bara på några få platser på Balkan. När det sedan blev varmare igen, var det nästan

ingen som åt av hästkastanjen och kunde bidra till dess spridning norrut, så fortfarande är den bara vildväxande på Balkan. Däremot är det ett vanligt parkträd i vår del av Europa.

Fortsatte till en ask, visade hur man kan känna igen asken på dess upprätta växtsätt, de svarta knopparna och de parbladiga bladen. Berättade att asken faller sina löv först på hösten och får dem sist av alla lövträd på våren. Vilket gjorde dem lämpliga som djurfoder. Berättade också om askens betydelse i den nordiska mytologin. I Slottsparken finns det gott om såväl grovstammiga askar som ekar. På asken växte det slånlav och ekorrsvansmossa

Nästa träd var en flerstammig mäktig al nere vid vattnet. Visade hur man kan känna igen al med dess små kottar och berättade varför alen inte får höstfärger som de andra lövträden. I slottsparken och runt ån finns Stockholms läns största förekomst av grovstammiga alar! Tryckte lite på detta med den höga förekomsten av gamla, mäktiga träd för att visa att även om detta handlar om en anlagd miljö så finns det höga naturvärden. Just pga den långa kontinuiteten av gamla ädla lövträd. På en av stammarna är det som en stol. När det är småbarnsföräldrar med brukar jag också prata om naturen ur lek- och barnperspektiv som att den här alen är ett perfekt klätterträd. En av deltagarna klättrade upp och satte sig i alen, så härligt!

På de öppna ytorna före bron till Notholmen växte det några fler sensommarblommor. Som stormåra, någon fibbla, rölleka, kärleksört och rödklöver. Klöver och flera andra ärtväxter har liksom alar knölar på rötterna där det sitter bakterier som kan fånga in luftens kväve och omvandla till kvävenäring. Därför sådde man vall förr, som ett sätt att gödsla åkermarkerna. Kväve är en viktig byggsten i protein så vi pratade om hur lätt vi kan få i oss vegetabiliskt protein genom att äta just ärtor och bönor av olika slag. Kärleksörten är rik på C-vitamin och aminosyror och har goda saftiga blad framför allt på våren.

Fortsatte ett stycke till vassbården. Berättade om vassens betydelse som djurfoder i det gamla skärgårdsjordbruket och om hur mycket öppnare det var här på Prins Eugens tid. På vassbladen finns det som bettmärken, som enligt sägnen har uppkommit för att djävulen bitit i dem. Inne i vassen lyste fackelblomstern rosa och jag hittade också några överblommade exemplar av vänderot. Vänderoten anses vara lugnande och sövande. Förr tänkte man också att den skulle kunna bryta älvors eller vättars magi, man vände bort det onda och fick hälsa istället! Fackelblomster innehåller mycket garvsyra och användes förr i garverier. De sammandragande garvämnena gjorde också att den ansågs blodstillande och användes mot diarréer.

Efter bron på Notholmen stannade vi och doftade på den lakrits-doftande spanska körveln. Berättade om Notholmens historia där fiskaren bodde förr, som skulle förse slottet med färsk fisk. Prins Eugen beskriver hur han åt färsk strömming varannan dag, vilket man ju inte kan göra idag pga de höga halterna miljögifter. Pratade om att strömmingen är en fet fisk och eftersom många miljögifter binds till fett får strömmingen extra höga halter i sig. Dessutom är det en rovfisk, vilket innebär att dessa miljögifter som t ex PCB och dioxin anrikas upp i näringskedjan och alltså har en högre koncentration i strömmingen än i dess bytesdjur. Och visst är det sorgligt, att vi på detta sätt förstör för oss själva, genom att släppa ut så mycket miljögifter så att vi inte längre kan äta vår fisk?

Vi gick ut på bryggan där jag berättade om Kalvfjärden och att det är vanligt med namn som kalv, ko, häst och får i skärgården. Att det härrör från den tiden då man hade särskilda betesholmar. Berättade också om själva Östersjön. Om det bräckta vattnet, hur sårbart

Östersjön är pga artfattigdomen jämfört med Västerhavet och att många arter redan är på gränsen av vad de klarar och därmed är extra känsliga för miljöpåverkan. Utöver de organiska miljögifterna är ett annat stort problem övergödningen, som leder till algblomning, igenväxning och syrebrist. Visade båttoalett-tömningen, som ju är ett sätt att minska belastningen av kväve. Men pratade också om vad vi kan göra själva för att minska belastningen, som att äta ekologisk mat och undvika bilkörning.

Här tog vi paus så att deltagarna kunde välja mellan att sitta kvar på bryggan eller sitta bekvämare vid kaféets bord. Eftersom det var så stark sol så valde alla att sitta i skuggan och bekvämt vid borden.

Så gick vi tillbaka till parken och fram till en bok, ännu ett ädelt lövträd. Visade hur man kan känna igen bokar på de släta stammarna, de treledade bokollonen och de fyrtaliga bokollonhättorna. Pratade också om växtsättet. Om asken strävar upp mot himlen med sitt upprätta växtsätt, eken brer ut sig och är spärrkronig så växer bokens grenar liksom vågrätt med blad med olika långa bladskaft. Det här gör att bladen kan komma åt allt solljus så att inte så mycket ljus sipprar ner till marken. Berättade om ordet bokstavs ursprung, bokträets användningsområden och att bokollen var en viktig svinföda förr. Så viktig att det reglerades (och regleras!) i den gamla lagen ”Huru svin må i ollonskog släppas”.

Fortsatte upp i den fina hasselallén, där deltagarna fick känna på de ludna hasselbladen och jämföra med de släta lindbladen. Pratade om hasselnötternas ekonomiska betydelse förr och varför de inte ingår i allemansrätten. Det var ovanligt många hasselnötter både i buskarna och på marken, känns som att det är ett hasselår i år.

Gick ett stycke till en omkullfallen ek som var full av en massa härlig mulm, dvs pulvriserad ved, eller helt enkelt skalbaggsbajs. Så då kom jag osökt in på vikten av död ved och hur mycket liv det finns i döda träd. Det stod också en fin torraka mittemot ekstocken med tydliga spår från alla de skalbaggar som behöver död ved för att kunna leva. Tycker det är så fint att trots att slottsparken är just en park, att man ändå sparar på döda träd och värnar mångfalden.

Fortsatte uppför den lilla backen och blickade ut över vattnet och pratade om den engelska parken och dess historia. Och om att trots att det är en anlagd park så finns det så höga naturvärden och rik biologisk mångfald här. Mycket av den mångfalden hänger ju samman med att det funnits ädla (sydliga) lövträd som ek, lind och hassel här sedan 1700-talet. Men också att den sköts om på ett sätt så att blomrikedom gynnas.

Dagens sista lövträd blev en lönn med dess handflikiga blad och näsor runt fröna. Kom in på hur fint det är att pressa höstlöv att ha som bokmärken, olika naturbarnböcker och hur viktigt det är att barn får uppleva naturen med alla sinnen och hela kroppen.

Så kom vi tillbaka till borggården, där jag avslutade guidningen, där vi sammanfattade tillsammans vilka sensommarblommor och lövträd vi hade sett. Deltagarna var som vanligt jättenöjda, tyckte det var så fint i parken och härligt att komma ut. De som var nya ville komma tillbaka på flera guidningar. Det var också roligt att de medföljande assistenterna var så intresserade och nyfikna.

De som kunde följa med fick en liten bonustur ner till kyrkan och en lönn där det växer härliga blaffor av lunglav, denna lavarnas rolls royce som är en bra indikator på området

höga naturvärden. Den vill ha en lång kontinuitet av gamla träd, oftast lövträd och hög luft och bra luftfuktighet.